

studentship. The reflection of professional identity formation is seen as an individual person's ability to select, analyze, evaluate, learn, and realize their potential, personal and professionally important qualities of different aspects of his development as a professional and as a way of keeping his identity, his «I» in complex, active work – professionalism.

Psychological crisis management of professional formation is seen in a constructive problem solving interaction with the individual situation, the nature depending on the logic of the situation and the importance of human life and psychological capabilities of the individual. The overcoming process includes not only a strategy of behavior, but also personal resources (both personal reflection) resources and environment. The most effective psychological crisis management of professional formation includes professional development reflection; training for personal and professional growth; workshops to develop alternative scenarios of professional formation; individual counseling; forecast of desired professional achievements; assembly psychobiographies and professional path of identity formation. The proposed model is a practical support in the psychological crisis management of professional formation using reflective techniques that can be used both for individual and group work with students.

It outlines future directions of work on the issue of crisis management in professional development, which is the development and testing of diagnostic methods and the development of personal reflection and reflective techniques that can vary the amount and quality of coping strategies.

Key words: *crisis of becoming a professional, psychological crisis management, personal reflection, professional reflection.*

Стаття надійшла 9 червня 2014 року

УДК 173:821.161.2

В. М. Лисак

ВИХОВНА КОНЦЕПЦІЯ РОДИНИ В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ ГАННИ БАРВІНОК

Висвітлено психолого-педагогічне бачення родини та сімейного виховання у спадщині Г. Барвінок. Окреслено духовні цінності родинного виховання у процесі формування цілісної особистості національно свідомого громадянина українського суспільства. Підтверджено, що справжня українська родина, плідно виховуючи дітей, розвиває у них високий моральний дух і християнські цінності.

Ключові слова: *українська родина, національно-патріотична свідомість, концепція родинного виховання, духовно-релігійні цінності.*

Постановка проблеми визначається логічною та послідовною спрямованістю творчої спадщини Ганни Барвінок у реалістичному розгляді цілісної системи родинного виховання українців у психолого-

педагогічному аспекті. Світоглядні переконання Ганни Барвінок спорідненні з тодішніми мистецькими пошуками Пантелеймона Куліша, тому порівняльно досліджувалися в літературі, публіцистиці, педагогіці, психологічній думці. Зокрема, її художній талант високо оцінювали митці та критики того часу Б. Грінченко, М. Венгжин, М. Шаповал (М. Сріблянський), В. Чубинський, що подавали власну суб'єктивну оцінку психологічних аспектів зображення родинних звичаїв та традицій.

Відомий вітчизняний критик С. Єфремов у «Історії українського письменства» (1919) визначив певну художню вартість малої прози І. Барвінок, підкреслюючи попри те вужчу сферу її творчості (порівнюючи з жінками-письменницями того часу, зокрема Марком Вовчком), що обмежена психічними переживаннями жінки-селянки.

Стан дослідження проблеми пояснюється побутовими умовами проживання з Пантелеймоном Кулішем і творчими набутками її малої прози. Традиційно вважається, що письменниця належить до етнографічно-побутової школи прозаїків 50–60 рр. XIX століття та особливо прихильно ставилася до примітивної народницької ідеї, акцентуючи на сприйнятті морального виховання. Серед представників цієї школи були: Петро Кузьменко, Митрофан Александрович (Омелькович), Матвій Симонов (Номис), Степан Ніс, Василь Кулик, Олександр Навроцький, Микола Вербицький (Білокопитний), Володимир Александров, Василь Мова (Лиманський), які певною мірою наслідували Марка Вовчка.

Сучасні наукові дослідження про ідеологічну парадигму творчості Г. Барвінок (Л. Томчук), роль творчості Ганни Барвінок в українському літературному процесі другої половини XIX століття (В. Подзігун), візію жінки в західній філософській традиції від античності до модерну (Н. Чухим), гендерні моделі характеротворення прозової спадщини (О. Бажан) по-новому осмислили просвітницьку роль Ганни Барвінок як української жінки, громадянки, письменниці.

Мета статті – проаналізувати психолого-педагогічний аспект українського родинного виховання як ціннісного національного явища у суспільному житті та творчій спадщині письменниці Олександри Михайлівни Білозерської (Ганни Барвінок).

*«Низенько при землі, не розлучаючись з нею,
стелився нищечком барвінок невмирущий.
Лютують бури над землею, дуби тріщать,
барвінок тулиться щільніш до Матері-землі»
(Чайка Дніпрова)*

Так образно писала після смерті Ганни Барвінок, глибоко співчуваючи її непростій долі, відома поетеса, колишня вчителька, активістка літературного об'єднання «Плуг» Людмила Василевська.

Виклад основних положень. Її творчість охоплює добу перетину XIX–XX століть, коли для європейської, зокрема української, літератури та культури актуалізувалося питання формування національної ідентичності, формування нових виховних ідеалів, подолання комплексів меншовартості та розвиток модерних тенденцій. Парадигму родинного виховання Ганни Барвінок можна визначити такими концептуальними ідеями:

1. Українська родина є міцним осередком формування національної свідомості у дітей та молоді, який цементується виправданими засобами: рідним словом, героїчною та трагічною історією, народною піснею, звичаями, традиціями, обрядами.

2. Мати і батько – неодмінні виховні ідеали, якими пишаються діти, вчать у них, наслідують їх, передусім переймаючи духовно-християнські цінності.

3. Мати – берегиня домашнього вогнища, яка попри усі життєві незгоди та випробування прагне зберегти сім'ю та іде на самопожертву задля найближчих та найрідніших людей.

4. Національно свідоме родинне виховання на селі якнайповніше сприяє формуванню талановитої особистості українця, громадянина, визначного діяча.

5. Українська родинна була і залишається природним середовищем соціалізації дитячої особистості, є джерелом духовної, емоційної та матеріальної підтримки.

За ідентичним тлумаченням лексем „сім'я» та „родина» у філологічних словниках – це група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких людей, які живуть разом. Саме родина, родинні традиції та виховання дітей для Ганни Барвінок у прямому та образному розумінні яскраво висвітлені у десятках оповідань, новел, безлічі дрібних ескізів, „з народних уст», поезій у прозі, мемуарів, художніх картинах.

Позиція природного, вільного виховання в українській родині, де дотримуються режиму, дисципліни, доброго прикладу – важливі чинники міцної національно свідомої спільноти. Українські батьки повинні виконувати свої обов'язки так, щоб діти шанували своє і чуже право, не були заздрісними, немилосердними у ставленні до навколишніх людей, до природи, до рідних.

З метою розуміння просвітницького світогляду Ганни Барвінок та етнопедагогічної цінності її письменницької спадщини, варто

звернутися до малодосліджених епізодів її життєвого шляху, який був надто тернистим, але виправданий важливістю усіх її добрих справ та намірів. Будучи наймолодшою дитиною у славній родині Білозерських, Олександра стала чи не першою українською письменницею, яка з особливим трепетом ставилася до родини як оберегу життя, формувався як благонадійна підтримка та незаперечна опора суперечливого Пантелеймона Куліша.

Олександра Кулішева народилася 23 квітня (5 травня за н. ст.) 1828 року на хуторі Мотронівка під Борзною в багатодітній родині чернігівського землевласника Михайла Білозерського, який свого часу пробував здобути європейську освіту в Києві. Мати Мотрона Василівна була дочкою сотника, і саме на її честь Михайло Васильович назвав цей мальовничий хутір, який згодом Пантелеймон Куліш охрестив Ганниною Пустинню, а сама письменниця нарекла Кулішівкою.

Славна родина Білозерських дала українській історії, культурі та літературі славному плеяду відомих діячів: Віктора, Василя, Помпея, Миколу, Олімпія, Олександра, Любов, Надію та наймолодшу Олександру. Найбільш успішний з усіх Білозерських був **Василь**, відомий журналіст і редактор, один із засновників Кирило-Мефодіївського братства, співавтор його статуту. Він заснував журнал «Основа» у Петербурзі, який виконав значну роль у становленні й розвитку української культури XIX ст. Молодший брат – **Микола** – відомий фольклорист та етнограф, автор наукового дослідження «Южнорусские летописи, открытые и изданные Н. Белозерским», співавтор збірника «Українські приказки» М. Номиса, збірника «Народні південноруські пісні» А. Метлинського. Микола Білозерський був також автором вагомій мемуарної праці «Тарас Григорович Шевченко по воспоминаниям разных лиц (1831–1861 г.)».

Велика родина Білозерських упродовж тривалого часу підтримувала дружні зв'язки з багатьма культурними діячами України: П. Кулішем, Т. Шевченком, М. Костомаровим, О. Марковичем, Б. Грінченком та іншими. Серед мальовничої сільської природи, де проживала, вела інтелігентний морально-релігійний спосіб життя у стосунках між рідними, у ставленні до простих людей, у гостинних звичаях та обрядах із відомими особистостями.

Український дух у родині плекали рівночасно батько й мати. *Михайло Білозерський* навчався в Києво-Могилянській академії, здобув репутацію «вільнодумця», «масона» та «вольтеріанця» (бо справді, багато читав, зокрема твори французького філософа Вольтера в оригіналі). Люди обирали пана Білозерського на посади маршала, повітового комісара, цінуючи його ерудицію та природній розум, адже він,

будучи свідомим українцем, щиро й глибоко цікавився національною культурою. Батько помер, коли Олександрі було лише шість.

Натомість *Мотрона Васиївна* займалася релігійним вихованням своїх дітей, особливо любила українські пісні, цінувала дотепне слово, уміла читати та мріяла про освіту для хлопців і дівчат. Звички та побут родини Білозерських були наскрізь українськими, наближені до народного селянського життя. Саме від матері наймолодша Білозерська успадкувала особливе уміння спілкуватися з простими селянами, викликати в них довір'я, а згодом відображати на папері непрості сюжети жіночої долі, родинних стосунків, взаємовідносин батьків і дітей. Олександра Білозерська не навчалася у вищій школі, але володіла особливими мовними знаннями, уміла співати. А ще володіла у житті особливою християнською благодаттю – жертовністю собою заради близьких. Вона вміла прощати практично усе, навіть гріх, своєму «гарячому Панькові».

Пан Білозерський несподівано рано помер, і Мотрона Васиївна, залишившись вдовою, вирішує віддати двох своїх дочок – старшу Надію та молодшу Олександрю – в село Кропивне Прилуцького повіту до полковниці Козакової, яка утримувала домашній пансіонат для дівчаток одного віку з її дочкою. Пані Козакова у свій час закінчила Смольний інститут (або «Монастир», як його тоді називали) в Петербурзі, добре знала мови і сама навчала дівчаток німецької та французької. У пансіонаті дівчат навчали гри на фортеп'яно й танців, і сестрам Білозерським тут подобалося. Але раптово помирає власниця пансіонату, тому дівчата Білозерські переїжджають у пансіон Прінлейна в Конотопі; але і його швидко закривають. Так, у 14 років Олександра Білозерська закінчила «свої університети» і повернулася із сестрою у рідну Мотронівку.

Наймоладша дочка любила допомагати матері у господарстві, навчалася правильно вести господарство від старої ключниці Уляни, ніколи не гордувала товариством простих людей. Саме з народних уст пізнавала барвисту українську мову: *діалекти* як доречні узори української мовної вишивки; *застарілі слова*, що відтворювали історичну автентичність самотутніх предметів та явищ; *прислів'я та приказки* – влучні доповнення у мові колоритних персонажів. Господарська наука та жива розмовна мова згодом пригодилися Олександрі як молодій дружині у нелегкому, але такому визначальному для неї шлюбі з паном Кулішем.

Для юної Олександри приклад української родини – її багатодітна сім'я Білозерських, де панував національно свідомий дух, висока, наближена до європейської, культура у традиціях, звичаях, спілкуванні. Очевидно, сільська козацька родина, де панівним був матриархат,

не відповідала тогочасним європейським стандартам, які ґрунтувалися на демократичних засадах, вільному та природовідповідному вихованні. Строгість, вимогливість до дітей, благородність, людяність, скромність – невід’ємні атрибути виховних традицій у сім’ї Білозерських.

Як згадує старший брат Василь, сестра, вихована «під уважним наглядом матері», прагнула (або була вимушена) бути стриманою з Кулішем. Вже згодом Панько Куліш у своєму «Щоденнику», який вів у молоді роки (40-і роки XIX ст.), зазначав провінційне мовлення і звертання своєї майбутньої дружини, недостатній рівень освіченості, який він сподівався довершити закордонною освітою.

Двічі невгамовний Пантелеймон просив руки Олександри у Мотрони Василівни, але мати відмовляла, вважаючи нареченого надто бідним і непарою дев’ятнадцятирічній красуні-дочці. Незабутнє весілля двох особливих молодят відбулося 22 січня 1847 року, де гостей було повно у поважнім з давніх-давен домі. А за три дні до того приїхав Тарас Шевченко, запрошений старшим боярином.

Теплі родинні стосунки Олександри Кулішевої й Тараса Шевченка як сестри та старшого люблячого брата збереглися упродовж усього їхнього життя. Загальновідомо, що Т. Шевченко називав Марка Вовчка своєю донею, не менш рідною для нього була і залишалася, незважаючи на взаємовідносини з Кулішем, Ганна Барвінок. «Згадка про Т. Г. Шевченка» – ця поезія в прозі, яку написала Ганною Барвінок ще 1877 року, але вперше опублікована лише на початку 1900-х, завдяки старанням Бориса Грінченка, є тим промовистим свідченням великої дочірньої любові та безмежної приязні між цими двома непересічними постатями.

Не раз бачився Т. Шевченко з панною Олександрою в Петербурзі, після заслання, коли дуже нелегко йому жилося. У письменицьких листах Ганни Барвінок особливо приязно звучать звертання до Тараса: «Гатуню дорогий! – писала Барвінок. – На розсвітанні життя мого Ти був моїм старшим боярином... І як гарно було на душі у мене... мов справді ще сонечко було тільки на розсвітанні». ... Ти тоді звеличав мене – княгинєю і королівною!.. Боже мій! Я і сама се почувала, бо присутність таких двох велетнів ума і сили розума придала мені дух краси, возвисила мене, одухотворила красою свого подиху на мене: як сонце рослину – так Ти, мій друже, і Куліш оживили і осяяли мене» [1, с. 7].

Олександра Михайлівна боготворила свого законного мужа, називаючи його «моя дружина», вважала його довершеним генієм і практично самотужки зберегла свою маленьку сім’ю до золотого весілля. Усе своє нелегке життя, упродовж вісімдесяти років, Олександра

не лише палко кохала Куліша, а й прагнула до самопожертви задля нього та своєї української родини. Вже у перший рік подружнього життя Пантелеймон Олелькович зрозумів, що не помилився у виборі своєї другої половинки, яка була не лише красивою, розумною, але й вірною подругою, доброю помічницею і надійною соратницею.

Вийджаючи з молодим чоловіком за кордон, де пан Куліш мав би вивчати слов'янські мови, у Варшаві відбувся його несподіваний арешт начебто за участь у Кирило-Мефодіївському братстві. Саме тоді Олександра втратила недоношене в утробі дитя, і з того часу була приречена на бездітність, а славетний рід Кулішів перервався навечно. Сім'я без дітей, чоловік – як великий талант, це – завжди болюча тема для Олександрів, і є провідною темою її життєвого шляху та творчості. Уже на схилі віку в листі до Надії Шугурової Ганна Барвінок зазначала: «Я не знаю, что хуже, горюче: никогда не иметь детей, остаться одинокой, или же как я, утратившая 1847 года от отчаяния, а потом и не было больше» [1, с. 9].

Олександрі Михайлівні доводилось стійко долати приниження під час арешту і заслання Куліша до Тули, виявляти дивовижно мудру терплячість під час вигаданих і реальних «романів» нестриманого Пантелеймона. Саме нестерпне бажання урятувати власну родину спричинило те, що Ганна Барвінок багато розумово та фізично працювала, послідовно та впевнено рухалася вперед у своєму інтелектуальному розвитку, оберігала ті духовні родинні цінності, що було під силу лише їй.

Перші оповідання «Лихо не без добра» та «Восени літо», які були написані 1857 року на Полтавщині під Лубнами, а опубліковані в альманасі «Хата» П. Кулішем 1860 року з невеликими передмовами «Од іздателя», засвідчили жіноче бачення української родини як основи суспільства. А вже наприкінці 1857 року побачила світ книга «Народні оповідання» Марка Вовчка, яка була довершеним зразком соціально-психологічного реалізму в художній прозі. Закономірно, що Марію Вілінську заслужено сприйняли усі тодішні авторитети української літератури: Т. Шевченко, П. Куліш, М. Костомаров як самотню письменницю. Ганна Барвінок ніколи не була послідовницею Марка Вовчка, як стверджували окремі дослідники (зокрема, М. Петров). Ці дві непересічні натури мали надто багато спільного, значущого, але їхній порівняльний аналіз життя та творчості не зовсім був би об'єктивним і сприятливим для Ганни Барвінок.

Переконливим доказом новизни жіночого письма були дві його ознаки, що проявилися у творах Марка Вовчка та Ганни Барвінок:

– безпосередній голос жінки, який звучав у творах, оскільки героїня сама вповідала світові свої кривди;

– обидві авторки виявили досконале уміння передати жіночий характер, мову, уяву, образність тощо, що згодом назвали в художній літературі психологізмом.

У «Споминах» Ганна Барвінок згадує: «І як би я оце вчилася у неї, коли я, не доїхавши ще до Варшави, зробилася письменницею, а Куліш мене похвалив за «Жидівського кріпака» [1, с. 5]. Аналізуючи прозовий твір з психолого-педагогічного спрямування «Жидівський кріпак», варто визначити, що це драма втрати шансу стати собою, реалізуватися як особистість у родині, суспільстві, макросвіті. Цей твір, у якому зображено часи Давньої Русі та Хмельниччини, сприймається як своєрідний заклик до національного відродження України, виділяючи образ закутої в кайдани української волі. Чоловіки-персонажі в оповіданні постають не як міцна криця чи утримувачі всього суцього, а як руйнівники, що спричиняють лихо через світоглядну примітивність, слабкодухість, селянську закомплексованість. Ганна Барвінок акцентує на вищості духовних цінностей, перевазі родинного над матеріальним.

Етико-моральні, релігійно-духовні пошуки Ганни Барвінок не зводяться лише до розповідей, письменниця чітко висловлює свою позицію християнського ідеалу: любов'ю і вірою сильна людина, злість і ненависть руйнують не лише тіло, а й душу особистості. «Оповідання з народних уст» Ганни Барвінок насправді є художніми фотографічними малюнками, які записані з життя і подають цікавий матеріал з народної психології, звичаїв, побуту, і центральним образом виступає українська жінка як берегиня родини, мати, християнка. Авторка психологічно тонко розкриває безрадісну долю українки, яка жила та живе надією бути щасливою у родині з Богом. В одному з кращих оповідань «Русалка» читаємо: «Ох, тай тяжко ж мені споминати про моє щастя... Мабуть, чи не важче, ніж про нещастя. Бо з нещастя я сама вбрела і впливла, а щастя втекло хутко, мов та пташка, що крильцями стрепехнула, в темні луги полинула» [1, с. 189].

Про свою недолю жінка в оповідях Ганни Барвінок зазначає дуже просто, без злості та ненависті: *«сказано, жінка, як той камінь за плечима»* («Домонтар», с. 96); *«...не родись у платтячку, а родись у щастячку: хоч ряба і погана, да її воля кохана...»* («Не було змалку – не буде й до останку», с. 72); *«...жінка – як та голубка: хоч і тяжко наругу терпіти, а на самоті все від любого чоловіка, покірна буде...»* (Хатне лихо, с. 81). Образ української жінки – неперевершений, досконалий, глибокий у своїй духовній цінності, це найперше матір-берегиня, мироносиця, християнка, порадиця.

Образ жінки у малій прозі І. Барвінок трактується найперше як творець власної долі у різні життєві ситуації та за певних обставин. У жорстокому протистоянні близьким або рідним під впливом сильних почуттів у жінок з'являється сила духу, яка здатна зламати певні суспільні стереотипи. Образи сильних жінок, у творчості Ганни Барвінок, стверджують думку про те, що любов – це першооснова життя, здатна подолати всі перешкоди. Зокрема, Стеха з оповідання «П'яниця»: *«Б'є він мене, коли не кулаком, то словом приснопить. Нікого йому і соромитись: нас двоє. Щодня вже за мене береться. Б'є і п'є до загину...»* [1, с. 172]. І ця нещасна жінка не лише не згубила розум, живучи з таким чоловіком, а ще й дітей в люди вивела, п'яницю годувала. Нестерпне горе не пригнічує цих міцних душею жінок, а мобілізує усі їхні фізичні та розумові сили, щоб врятувати себе, дітей, родину.

Олександра Білозерська усе своє тернисте особисте, творче та громадське життя була змушена постійно дбати про матеріальне становище. Її нездійсненою мрією було вийти зі злиднів та бідності, щоб мати власні кошти на цікаві поїздки країною та закордон, вивчати європейську літературу та культуру, видавати твори, збирати вдома численне освічене товариство. Натомість, щоб опублікувати друковані та недруковані твори П. Куліша у 20-ти томах, Олександра Михайлівна спробувала численні можливості та нарешті наважилася на сокровенне – продати родове гніздо – хутір Мотронівку, з вимогою зберегти меморіальну кімнату чоловіка та поставити на честь Куліша каплицю. На жаль, князь Кочубей перепродав маєток із музеєм графу Уварову, а експонати були розпродані. Олександра Кулішева, як згадують сучасники, померла на гнилій соломі у чужій хаті на Полтавщині, попри те, залишившись для нас непересічною українською особистістю.

Висновок. Описуючи та поетизуючи образ жінки-селянки, матері, чоловіка-селянина, батька, письменника Г. Барвінок на основі взаємостосунків персонажів унаочнювала особливості формування особливостей психології українського характеру, що в цілому були властиві пересічній українській родині. Тонка чуттєвість, іноді невинуватана вразливість, невмотивована агресивність, чуйність, особливий нарцисизм у ранньому та пізнішому дитинстві української дитини спричиняють певний конфлікт у родинному вихованні та згодом непросту життєву долю. Тип жінки чи патріархального чоловіка в українській родині завжди був умовним, оскільки на їхнє формування впливало чимало чинників: побутових, соціальних, афективних, волевих. Тому іноді неординарний вчинок особистості посилює драматизм ситуації, спонукає центрального персонажа до переосмислення цінностей, що певною мірою стосується родинних традицій та правильного виховання дітей.

Для сильних і вольових натур, зокрема жіночих, у Ганни Барвінок найвищою аксіологією стає любов до волі та її наслідком стає почуття до коханої людини, заради якої здійснюється пожертва. Родинний характер активізує такі цінності: любов, вірність, душевність, усе-прощення, милосердя тощо. Особистість Ганни Барвінок як великої української жінки, її кращі образи матерів, християнок, сподвижниць відображають психологію відвертої, щирої, справедливої людини, яка намагається змінити суспільні стереотипи. Тому моделювання жіночих образів, що здатні виховувати дітей, адекватно міркувати, відтак протистояти жорстокості та насильству є певною мірою внеском у сучасний феміністичний дискурс. Ганна Барвінок не належала до жодної жіночої організації, вона не підтримувала відверті феміністичні ідеї, але європейське розуміння морально-духовних цінностей родинного виховання їй було дуже близьке.

Перспективи досліджень полягають у тому, що цілісна художня спадщина Г. Барвінок, зокрема її психолого-педагогічні аспекти родинних виховних традицій, потребують подальшого об'єктивного наукового висвітлення.

-
1. Ганна Барвінок: зібрання творів. Том 1. Оповідання з народних уст // В. Шендеровський, В. Яременко. – К.: Академвидання, 2011. – 572 с.
 2. Коломієць В. В. Дзвонар народного пробудження / В. В. Коломієць // Дивослово. – 1994. – № 1. – С. 45–49.
 3. Лепкий Б. Про життя і твори Т. Шевченка / Б. Лепкий. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 76–81.
 4. Русова С. Жіноча доля / С. Русова. – 1931. – Ч. 30. – С. 5; Ч. 32. – С. 5–6; Ч. 33. – С. 3–5.
 5. Луговий Л. Визначне жіноцтво України. Частина третя: Письменниці та артистки / Л. Луговий. – Торонто: Український робітник, 1942. – С. 251–255.

Лысак В. М. Воспитательная концепция семьи в жизни и творчестве Анны Барвинок

Освещено психолого-педагогическое виденье семьи и семейного воспитания в наследии А. Барвинок как истинной соратницы Пантелеймона Кулиша. Выделено духовные ценности семейного воспитания в процессе формирования целостной личности национально сознательного гражданина украинского общества.

Подтверждено, что истинная украинская семья, плодотворно воспитавшая детей, развивает у них высокий моральный дух и христианские ценности.

Ключевые слова: украинская семья, национально-патриотическое сознание, концепция семейного воспитания, духовно-религиозные ценности.

Lisak V. M. Educational conception of family in life and творчести of Hanna Barvinok

Psychological and pedagogical visions on family and family education in epic and epistolary legacy of Hanna Barvinok as a worthy heir to Panko Kulish are highlighted. Priorities of spiritual values of family education in the formation process of integral personality as a nationally conscious citizen of Ukrainian society are indicated. Family traditions and educational values of Bilozerkzych, which are important continuance of famous Kulishevych are explored. Native Ukrainian family effectively educating children develops their high moral spirit and Christian values. Small prose of Hanna Barvinok raised to a higher level the child's personality as a future Ukrainian citizen and a Christian. According to Alexander Kulish true Ukrainian father is a moral ideal for children who are learning from him, imitate noble actions and perceive spiritual and Christian values. The writer also describes positive willed Ukrainian women as goddesses who can fight against cruelty and violence not only in their own house, but in a conscious democratic society. Personality of Hanna Barvinok as an Ukrainian woman, her best images of mothers, Christians, associates represents psychology of frank, sincere, just a person, that tries to change public stereotypes. Therefore design of woman characters that are able to bring up children, reason adequately, and resist consequently to cruelty and violence is up to a point payment in modern feminism discourse. Hanna Barvinok did not belong to any woman organization, she did not hear the confession of frank feminism ideas, but supported the European understanding of morally-spiritual values of domestic education.

Key words: *Ukrainian family, national and patriotic consciousness, concept of family education, spiritual and religious values.*

Стаття надійшла 28 травня 2014 року

УДК 159.33.32

С. С. Макаренко

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПРОФЕСІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОГО
САМОВИЗНАЧЕННЯ
МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА**

Розглянуто питання формування професійно-управлінського самовизначення керівника у науковому середовищі. Здійснено аналіз основних напрямів дослідження та розкрито специфіку формування професійно-управлінського самовизначення особистості майбутнього керівника. Визначено ставлення студента до професії у прийнятті себе як фахівця-управліня в період навчання у вищому закладі освіти.

Ключові слова: *керівник, професійне самовизначення, професійно-управлінське самовизначення, психологічна готовність.*